

הלכות דעות פרק ה

א. כִּשְׁם שֶׁהַחֶכֶם נִכְרַח בְּחֻמְתּוֹ וּבִדְעוּתּוֹ, וְהוּא מְבַדֵּל בֵּהֶן מִשְׁאֵר הָעַם כִּךְ צָרִיךְ שִׁיחִיָּה נִכְרַח בְּמַעֲשָׂיו, בְּמַאֲכָלוֹ וּבְמִשְׁקָהוּ וּבְבִעֻלָּתוֹ וּבְעֲשִׂית צָרְכּוֹ וּבְדַבּוּרוֹ וּבְהִלּוּכּוֹ וּבְמִלְבוּשׁוֹ וּבְכִלְכּוּל דְּבָרָיו וּבְמִשְׁאֵאוֹ וּבְמִתְנֹנּוֹ: וַיְהִי כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה, נְאִים וּמִתְקַנִּים בְּיוֹתֵר.

ב. כִּיצַד תִּלְמִיד חֲכָמִים לֹא יִהְיֶה גֶרְגָּרֵן, אֲלֹא אוֹכֵל מֵאֵכֶל הָרְאוּי לַהֲבֵרוֹת גּוֹפּוֹ, וְלֹא יֵאָכֵל מִמֶּנּוּ אֲכִילָה גָּסָה. וְלֹא יִהְיֶה רוֹדֵף לְמֵלָאוֹת בִּטְנוֹ, כֹּאֲלוֹ שֶׁמִּתְמַלְאִין מִמֵּאֵכֶל וּמִשְׁקָה עַד שֶׁתִּפּוּחַ כְּרֶסֶן; וְעֲלִיָּהֶם מִפְּרֹשׁ בִּקְבֻלָּה, "וְזִרְתִּי פֶּרֶשׁ עַל-פְּנֵיכֶם, פֶּרֶשׁ חֲגִיכֶם" (מלאכי ב, ג) אָמְרוּ חֲכָמִים, אֵלֶּה בְּנֵי אָדָם שְׂאוּכָלִין וְשׁוֹתִין וְעוֹשִׂין כָּל יְמֵיהֶם כְּחֲגִים.

ג. וְהֵם הָאוֹמְרִים "אֲכֹל וְשָׂתוּ, כִּי מִחֵר נָמוּת" (ישעיהו כב, יג). וְזֶה הוּא מֵאֵכֶל הָרָשָׁעִים; וְשִׁלְחָנוֹת אֵלֶּה, הֵם שֶׁגִּנְהָה הַכְּתוּב וְאָמַר "כִּי כָּל-שִׁלְחָנוֹת, מֵלֹאֵו קִיָּא צָאָה, בְּלִי, מְקוֹם" (ישעיהו כח, ח). אֲבָל הַחֶכֶם אֵינוֹ אוֹכֵל אֲלֹא תַבְשִׁיל אֶחָד אוֹ שְׁנָיִם, וְאוֹכֵל מִמֶּנּוּ כְּדִי חַיּוֹ וְדִיּוֹ; הוּא שְׂאֵמֶר שְׁלֵמָה, "צְדִיק אֵכֵל, לְשִׁבְעַת נִפְשׁוֹ" (משלי יג, כה).

ד. כִּשְׁהַחֶכֶם אוֹכֵל מֵעֵט זֶה הָרְאוּי לוֹ, לֹא יֵאָכֲלֵנוּ אֲלֹא בְּבֵיתוֹ עַל שִׁלְחָנוֹ. לֹא יֵאָכֵל בְּחִנּוֹת וְלֹא בְּשׁוּק אֲלֹא לְפִי צָרֵךְ גָּדוֹל, כְּדִי שְׁלֹא יִתְגַּנֶּה בְּפְנֵי הַבְּרִיּוֹת; וְלֹא יֵאָכֵל אֲצֵל עַמֵּי הָאָרֶץ, וְלֹא עַל אוֹתָן הַשִּׁלְחָנוֹת הַמְּלֵאִים קִיָּא צוּאָה. וְלֹא יִרְבֶּה סְעוּדוֹתָיו בְּכָל מְקוֹם, וְאִפְּלוֹ עִם הַחֲכָמִים. וְלֹא יֵאָכֵל בְּסְעוּדוֹת שֵׁישׁ בֵּהֶן קְבוּץ הַרְבֵּה; וְאֵין רְאוּי לוֹ לֵאֲכֹל אֲלֹא בְּסְעוּדָה שְׁלֵמָצוּה בְּלֶבֶד, כְּגוֹן סְעוּדַת אֲרוּסִין וְנִשׁוּאִין וְהוּא שִׁיחִיָּה תִלְמִיד חֲכָמִים, שֶׁנִּשְׂאָ בֵּת תִּלְמִיד חֲכָמִים. וְהַצְדִּיקִים הַחֲסִידִים הָרַאשׁוֹנִים לֹא אֵכֵלוּ מַעוֹלִם, מִסְּעוּדָה שְׂאִינָה שְׁלֵהֶם.

ה. כִּשְׁהַחֶכֶם שׁוֹתֵה יַיִן, אֵינוֹ שׁוֹתֵה אֲלֹא כְּדִי לְשֵׁרוֹת אֲכִילָה שְׁבִמְעִיו. וְכָל הַמִּשְׁתַּכֵּר, הָרִי זֶה חוֹטֵא וּמִגְנֶה וּמִפְסִיד חֻמְתּוֹ; וְאִם מִשְׁתַּכֵּר בְּפְנֵי עַמֵּי הָאָרֶץ, הָרִי זֶה חָלַל אֶת הַשֵּׁם. וְאִסּוּר לְשִׁתּוֹת בַּצְּהָרִים וְאִפְּלוֹ מֵעַט, אֲלֹא אִם הִיָּה בְּכֹלֵל הָאֲכִילָה, שֶׁהִשְׁתִּיָּה שְׁבִכְלָל הָאֲכִילָה אֵינָה מִשְׁפָּרַת, וְאֵין נִזְהָרִין אֲלֹא מִיַּיִן שְׁלֹאֲחֵר הַמְּזוּן.

ו. אִף עַל פִּי שְׂאֵשְׁתּוֹ שְׁלֹאֲדָם מִתַּרְתּוֹ לוֹ תִּמִּיד, רְאוּי לוֹ לְתִלְמִיד חֲכָמִים שִׁינְהִיג עֲצָמוֹ בְּקִדְשָׁה: וְלֹא יִהְיֶה מְצוּי אֲצֵל אִשְׁתּוֹ כְּתִרְנַגּוּל, אֲלֹא מְלִילִי שֶׁבֶת לְלִילִי שֶׁבֶת, אִם יֵשׁ בּוֹ כּוֹחַ. וְכִשְׁהוּא מְסַפֵּר עֲמָה, לֹא יִסְפֹּר לֹא בְּתַחֲלַת הַלֵּילָה כִּשְׁהוּא שָׁבַע וּבִטְנוֹ מְלֵאָה, וְלֹא בְּסוֹף הַלֵּילָה כִּשְׁהוּא רָעַב אֲלֹא בְּאַמְצַע הַלֵּילָה, כְּשִׁיתְּאֵכֵל הַמְּזוּן שְׁבִמְעִיו.

ז. וְלֹא יִקַּל רֹאשׁוֹ בְּיוֹתֵר, וְלֹא יִנָּבֵל אֶת פִּיּוֹ בְּדַבְרֵי הַבָּאִי, וְאִפְּלוֹ בֵּינוֹ לְבֵינָה; הָרִי הוּא אוֹמֵר בִּקְבֻלָּה, "מִגִּיד לְאָדָם מֶה-שְׁחוֹ" (עמוס ד, יג) אָמְרוּ חֲכָמִים, אִפְּלוֹ שִׁיחָה קִלְהָ שְׁבִין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, עֲתִיד לִתֵּן עָלֶיהָ אֶת הַדִּין.

ח. וְלֹא יִהְיֶה שְׁנִיָּהם לֹא שְׁכוּרִים, וְלֹא עֲצֻלָּנִין, וְלֹא עֲצֻבָּנִין; וְלֹא אֶחָד מֵהֶן. וְלֹא תִהְיֶה יִשְׁנָה; וְלֹא יֶאֱנַס אוֹתָהּ, וְהִיא אֵינָה רוֹצָה

אלא ברצון שניהם, ובשמחתן. יספר מעט וישחק עמה מעט, כדי שתתישב נפשו; ויבעל בבושה ולא בעזות, ויפרש מיד.

ז. כל הנוהג מנהג זה לא די לו שקדש נפשו, וטהר עצמו, ותקן דעותיו; אלא שאם היו לו בנים הוויין בנים נאים ובישנים, ראויין לחכמה ולחסידות. וכל הנוהג במנהגות שאר העם, ההולכים בחשך הוויין לו בנים כמו אותן העם.

י. צניעות גדולה נוהגים תלמידי חכמים בעצמן: לא יתבזו, ולא יגלו ראשן ולא גופן. ואפלו בשעה שיכנסו לבית הכסא, יהא צנוע, ולא יגלה בגדיו עד שישיב, ולא יקנח בימין. ויתרחק מכל אדם ויכנס חדר בחדר לפניו מן המערה, ונפנה שם; ואם נפנה אחורי גדר, ירחיק כדי שלא ישמע חברו קולו אם נתעטש, ואם נפנה בבקעה, ירחיק כדי שלא יראה חברו פרועו. ולא ידבר כשהוא נפנה, אפלו לצורך גדול. וכדרך שנוהג צניעות בבית הכסא ביום, כך נוהג בלילה. ולעולם ילמד אדם עצמו להפנות שחרית וערבית בלבד, כדי שלא יתרחק.

יא. תלמיד חכמים לא יהא צועק וצווח בשעת דבורו, כבהמות וכחיות; ולא יגביה קולו ביותר, אלא דבורו בנחת עם כל חבריו. וכשידבר בנחת, יזהר שלא יתרחק עד שיראה כדברי גסי הרוח. ומקדים לשלום כל אדם, כדי שתהא רוחן נוחה המנו. ודן את כל האדם לכף זכות מספר בשבח חברו, ואינו מספר בגנותו כלל. אוהב שלום, ורודף שלום.

יב. אם ראה מקום שדבריו מועילין ונשמעין, אומר; ואם לאו, שותק. כיצד: לא ירצה חברו בשעת כעסו, ולא ישאל לו על נדרו בשעה שנדר עד שתתקורר דעתו וינחם; ולא ינחמנו בשעה שמתו מטל לפניו, מפני שהוא בהול עד שיקבר. וכן כל כיוצא באלו. ולא יראה לחברו בשעת קלקלתו, אלא יעלים עיניו ממנו.

יג. ולא ישנה בדבורו, ולא יוסיף ולא יגרע אלא בדברי שלום וכיוצא בהן. כללו שלדבר אינו מדבר אלא או בגמילות חסדים, או בדברי חכמה, וכיוצא בהן. ולא יספר עם אשה בשוק, אפלו היא אשתו או אחותו או בתו.

יד. לא יהלך תלמיד חכמים בקומה זקופה וגרון נטוי, פענין שנאמר "ותלכנה נטויות גרון, ומשקרות עינים" (ישעיהו ג, טו); ולא יהלך עקב בצד גדל בנחת כמו הנשים וגסי הרוח, פענין שנאמר "הלוך וטפף תלכנה, וברגליהם תעפסנה" (שם).

טו. ולא ירוץ ברשות הרבים, וינהג בשגעון. ולא יכפף קומתו כבעלי חסרת; אלא מסתכל למטה כמו שהוא עומד בתפלה, ומהלך בשווה כאדם שהוא טרוד בעסקיו.

טז. גם במהלכו שלאדם, נפר אם חכם בעל דעה הוא, או שוטה וסכל; וכן אמר שלמה בחכמתו, "וגם-בדרך כשסכל הלך, לבו חסר; ואמר לכל, סכל הוא" (קוהלת יג, מו) מודיע לכל על עצמו שהוא סכל.

יז. מלבוש תלמיד חכמים, מלבוש נאה נקי; ואסור לו שימצא בבגדו כתם או שמנונית וכיוצא בה. ולא ילבש לא מלבוש מלכים, כגון בגדי זהב וארגמן שהכל מסתכלין בהן, ולא

מִלְבוּשׁ עֲנִיִּים, שֶׁהוּא מִבְּזָה אֶת לִוְכָשֵׁי אֶלָּא בְּגָדִים בִּינוֹנִיִּים נָאִים.

יח. וְלֹא יִהְיֶה בְּשָׂרוֹ נִרְאָה מִתַּחַת מְדִיו, כִּמּוֹ בְּגָדֵי הַפֶּשֶׁתָּן הַקָּלִים בְּיוֹתֵר שְׁעוֹשִׁין בְּמִצְרִים. וְלֹא יִהְיוּ בְּגָדָיו סְחוּבִים עַל הָאָרֶץ, כִּמּוֹ בְּגָדֵי גָסֵי הָרוּחַ, אֲלֵא עַד עֲקָבוֹ; וּבֵית יָד שָׁלוֹ, עַד רֹאשִׁי אֲצַבְעוֹתָיו. וְלֹא יִשְׁלַשֵּׁל טְלִיתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאָה כְּגָסֵי הָרוּחַ, אֲלֵא בִשְׁבַת בִּלְבָד, אִם אֵין לוֹ לְהַחֲלִיף. וְלֹא יִלְבֹּשׁ מְנַעְלִים מְטִלָּאִים כְּבִגְד טְלָאִי עַל גְּבִי טְלָאִי, בִּימּוֹת הַחֲמָה; אֲבָל בִּימּוֹת הַגִּשְׁמִים, מִתֵּר אִם הִיָּה עָנִי.

יט. לֹא יֵצֵא מִבֶּשֶׂם לְשׁוּק, וְלֹא בְּבִגְדִים מִבִּשְׂמִים; וְלֹא יָשִׁים בֶּשֶׂם בְּשָׂעָרוֹ. אֲבָל אִם מִשַּׁח בְּשָׂרוֹ בִּבֶּשֶׂם כְּדִי לְהַעֲבִיר אֶת הַזֵּהָמָה, מִתֵּר. וְכֵן לֹא יֵצֵא יַחֲדֵי בִלְיִלָּה, אֲלֵא אִם הִיָּה לוֹ זְמַן קְבוּעַ לְצֵאת בּוֹ לְתַלְמוּדוֹ. כָּל אֱלוֹ, מִפְּנֵי הַחֲשָׁד.

כ. תַּלְמִיד חֲכָמִים, מְכַלְכֵּל דְּבָרָיו בְּמִשְׁפָּט, אוֹכֵל וְשׁוֹתָה וְזֶן אֶת אֲנָשֵׁי בֵיתוֹ כְּפִי מְמוֹנוֹ וְהַצִּלְחָתוֹ, וְלֹא יִטְרִיחַ עַל עֲצָמוֹ יוֹתֵר מִדִּי.

כא. צוּו חֲכָמִים בְּדַרְכֵי אָרֶץ, שֶׁלֹּא יֹאכַל אָדָם בֶּשֶׂר אֲלֵא לְתַאֲבוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי-תֹאֲוָה נִפְשְׁךָ לֶאֱכֹל בֶּשֶׂר" (דְּבָרִים יב, כ). דִּי לִבְרִיא לֶאֱכֹל מֵעֶרֶב שֶׁבַת לְעֶרֶב שֶׁבַת; וְאִם הִיָּה עֲשִׂיר כְּדִי לֶאֱכֹל בֶּשֶׂר בְּכָל יוֹם, אוֹכֵל.

כב. צוּו חֲכָמִים וְאָמְרוּ, לְעוֹלָם יֹאכַל אָדָם פָּחוֹת מִן הָרְאוּי לוֹ לְפִי מְמוֹנוֹ, וְיִלְבֹּשׁ כְּרֹאוּי לוֹ; וְיִכְבֹּד אֶשְׁתּוֹ וּבָנָיו, יֵתֵר מִן הָרְאוּי לוֹ.

כג. דֶּרֶךְ בַּעֲלֵי דַעַה, שִׁיקְבַּע לוֹ אָדָם מְלֹאכָה הַמִּפְרָנֶסֶת אוֹתוֹ תַּחֲלָה, וְאַחֵר כֶּךָ יִקְנֶה בֵּית דִּירָה, וְאַחֵר כֶּךָ יִשָּׂא אִשָּׁה שֶׁנֶּאֱמַר "מִי-הָאִישׁ אֲשֶׁר-נָטַע כָּרֶם, וְלֹא חָלְלוֹ . . . אֲשֶׁר בָּנָה בֵּית-חֹדֶשׁ . . . אֲשֶׁר-אַרְשׁ אִשָּׁה" (רֹאה דְּבָרִים כ, ה-ז).

כד. אֲבָל הַטְּפָשִׁים, מִתַּחֲלִילִין לִשָּׂא אִשָּׁה, וְאַחֵר כֶּךָ אִם תִּמְצָא יָדוֹ יִקְנֶה בֵּית, וְאַחֵר כֶּךָ בְּסוֹף יָמָיו יַחֲזֹר לְבַקֵּשׁ אֲמָנוֹת אוֹ יִתְפָּרֵנס מִן הַצִּדְקָה; וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּקִלְלוֹת, "אִשָּׁה תֹאֲרֶשׁ . . . בֵּית תִּבְנֶה . . . כָּרֶם תִּטַּע" (דְּבָרִים כח, ל) כְּלוּמָר יִהְיוּ מַעֲשֵׂיךָ הַפּוֹכִינִ, כְּדִי שֶׁלֹּא תִצְלִיחַ דְּרָכֶיךָ. וּבִבְרָכָה מָה הוּא אוֹמֵר, "וַיְהִי דוֹד לְכָל-דֶּרֶכּוֹ, מִשְׁפִּיל; וְה', עֲמוֹ" (שְׁמוּאֵל א יח, יד).

כה. וְאִסּוּר לְאָדָם לְהַפְקִיר אוֹ לְהַקְדִּישׁ כָּל נִכְסָיו, וַיִּטְרִיחַ עַל הַבְּרִיּוֹת. וְלֹא יִמְכֹּר שְׂדֵה, וַיִּקְנֶה בֵּית; וְלֹא בֵּית, וַיִּקְנֶה מִטְּלָטְלִין אוֹ יַעֲשֶׂה סְחוּרָה בְּדָמֵי בֵיתוֹ; אֲבָל מוֹכֵר הוּא מִטְּלָטְלִין, וְקוֹנֶה שְׂדֵה. כְּלוּ שֶׁלְדָּבָר: יָשִׁים מִגִּמְתּוֹ לְהַצִּלִּיחַ נִכְסָיו לֹא לְהַתְנַאוֹת מַעֲט לְפִי שְׂעָה אוֹ לְהַנּוֹת מַעֲט, וַיִּפְסִיד הֶרְבֵּה.

כו. מִשָּׂאֵן וּמִתְנֵן שֶׁלְתַּלְמִידֵי חֲכָמִים, בְּאַמֶּת וּבְאַמוּנָה: אוֹמֵר עַל לָאו לָאו, וְעַל הֵינן הֵינן. מִדְּקָדֵק עַל עֲצָמוֹ, בְּחֻשְׁבוֹן; וְנוֹתֵן וּמוֹתֵר לְאַחֲרִים כְּשִׁיקַח מֵהֶן, וְלֹא יִדְקָדֵק עֲלֵיהֶן. וְנוֹתֵן דְּמֵי הַלָּקַח לְאֻלְתֵּר. וְאִינוֹ נַעֲשֶׂה לֹא עֶרֶב וְלֹא קִבְלָן, וְלֹא יָבוֹא בְּהַרְשָׁאָה.

כז. מַחֲיִב עֲצָמוֹ בְּדַבְרֵי מְקַח וּמִמְכָּר, בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא חִיָּבָה אוֹתוֹ תוֹרָה, כְּדִי שִׁיעֲמַד בְּדַבּוּרוֹ, וְלֹא יִשְׁנֶהוּ. וְאִם נִתְחַיְּבוּ לוֹ אַחֲרִים

בִּדְיִן, מֵאֲרִיךְ לָהֶן וּמוֹחֵל לָהֶן; וּמִלֹּה, וְחוֹנֵן. וְלֹא יֵרֵד לְתוֹךְ
אֲמָנוֹת חֲבֵרוֹ, וְלֹא יֵצֵר לְאָדָם בְּעוֹלָם בְּחַיָּיו.

כח. כָּלְלוּ שְׁלֵדָבֵר יִהְיֶה מִן הַנְּרָדְפִין, וְלֹא מִן הָרוֹדְפִין; מִן
הַנְּעֻלְבִין, וְלֹא מִן הָעוֹלְבִין. וְאָדָם שֶׁהוּא עוֹשֶׂה כָּל הַמַּעֲשִׂים
הָאֵלֹה וְכִיּוֹצֵא בָהֶן, עָלָיו הַפְּתוּב אוֹמֵר "וַיֹּאמֶר לִי, עֲבָדִי-אֶתָּה
יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר-בָּךְ אֶתְּפָאֵר" (ישעיהו מט, ג).